

PRANCŪZŲ MOKSLINIO TEKSTO LEKŠINĖ SANDARA IR SINTAKSINĖ STRUKTŪRA

Rūta Elžbieta Katalynaitė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas ukk@vgtu.lt

Nagrinėjama prancūziško mokslinio teksto leksinė sandara ir sintaksinė struktūra, kurios kelia nemažai sunkumų ir nesupratimų, susijusių su leksinių vienetų ir sintaksinių konstrukcijų ryšiais tekste. Nustatyta, kad leksiniai vienetai – terminija, bendrinės kalbos žodžiai, tarnybiniai žodžiai – sintaksinių struktūrų dėka įgauna tinkamą prasmę. Vienas iš teksto rišlumo elementų yra *que* – jungtukas, prievoksmis, įvardis. Atkreipiamas dėmesys į šio leksinio elemento reikšmių įvairovę.

Reikšminiai žodžiai: leksinė sandara, sintaksinė konstrukcija, prasminiai ryšiai, teksto rišlumas.

doi: 10.3846/coactivity.2010.13

Įvadas

Techninių tekstų pagal specialybę skaitymas yra svarbiausia mokymo veiklos sritis nekalbinėje aukštojoje mokykloje. Tekstas nėra vien pranešimų seka, pranešimai būtinai susiję, turi tą patį pagrindą. Tai veikia stilių, tiksliau, tai, kas yra susiję su reikalavimu atitikti atramą, nagrinėjamąją medžiagą ir adresatą: temos tęstinumą, turinio rišlumą, dalyko išmanymą, skaitančiojo poreikių atitikimą. Mokslinis stilius pasižymi abstraktumu, glaustumu, o pedagogika laikoma gebėjimu sukonkretinti dėstomus dalykus, t. y. pateikti pavyzdžių, konkrečių atvejų (Lerat 1995: 142–145). Mokslo kalbai, moksliniam stiliui būdingi tam tikri bruožai: hipotezių iškėlimas ir pagrindimas, argumentavimas, objektyvus problemos dėstymas. Todėl mokslo kalbai būdingos tam tikros leksinės ir gramatinės – morfologinės bei sintaksinės ypatybės, būdinga terminija, daiktavardžių gausa, žodžių nekonkretumas ir neaiškumas, tam tikros sintaksinės konstrukcijos ir žodžių tvarka.

Norint išugdyti skaitymo užsienio kalba įgūdžius, t. y. teisingai suprasti perteikiamą informaciją, reikia tam tikrų kalbos ir leksikos elementų žinių bei mokėti atpažinti gramatines struktūras. Prasminiai ryšiai tarp žodžių, terminologinės leksikos ir bendrinės kalbos elementų santykis, kalbinės medžiagos specifika, teksto organizavimo (struktūros) taisyklės – visa tai kelia nemažai sunkumų, reikalauja tam tikrų pastangų, geros orientacijos ir nuovokos, gilaus mąstymo.

Specialybės teksto sąvokai apibrėžti taikomi tam tikri reikalavimai, pagrindiniai iš jų yra trys: pavadinimo, arba įvardijimo, žymėjimo, struktūriškumo ir kalbos vartosenos (Portine 1990). Minėtieji trys požymiai yra glaudžiai persipynę ir juos aptikti nėra taip paprasta: atrodo, kad terminologinės leksikos elementai yra būdingiausias specialybės teksto skiriamasis požymis, bet iš tikrųjų leksika ir morfologija, kaip vidinė jos analizė – nuo formos pasikeitimo prie reikšmės pasikeitimo – nėra pats sudėtingiausias dalykas, jis nesunkiai įveikiamas. Daugiau problemų kyla

dėl sintaksinių-struktūrinių požymių: sakinio sandaros, santykių tarp žodžių ir žodžių junginių, dėl jungimo funkcijos ir prasmės. Nors specialybės kalbų teorija gali remtis tik bendrąja kalbų teorija, bet terminijos, kaip sąvokų žymėjimo, vartojimas tam tikra prasme keičia šį klasikinių požiūrį – tai morfologinių formantų gausa ir įvairovė, jų išskirtinumas, sintaksinės pozicijos, plėtotės ir transformacijos bei formalių pasikeitimų semantika (Lerat 1995: 24).

Didesnis ar mažesnis stiliaus glaustumas pasireiškia predikatyvo nominalizacija, beasmene pasyvo konstrukcija, vengimu rašyti tai, kas aki-vaizdu. Tačiau ši tendencija nesireiškia pilnutinai, galimas ir atvirkštinis variantas, kai tekste gausu išsamių paaiškinimų. Tad specialybės tekstą reikia nagrinėti kaip stilių plačiąja prasme, ne atskiros žodžio ar termino, bet žodžių grupės, pranešimo ar viso teksto lygmenyje. Kas dėl sintaksės, tai jai nėra būdingos trumpų sakinių konstrukcijos. Atvirkščiai, sakiniai sudurtiniai, ilgi, gana painūs, sudėtingi, juose daug labiau ar mažiau išplėstų papildinių, pažyminių, aplinkybių.

Visada pravartu teoriją patikrinti praktikoje: konkretūs pavyzdžiai, kalbos vartosenos kontekste, kalbos elementų paskirtis, leksinių-gramatinių struktūrų atpažinimas ir suvokimas, jų ryšys su kontekstu, struktūrinė-prasminė vienybė, t. y. sintaksinių konstrukcijų parinkimas pagal norimą semantinę raišką, – visa tai padeda gerokai lengviau suvokti skaitomą medžiagą.

Stripsnio tyrimo objektas yra prancūziško specialybės teksto sintaksinių konstrukcijų vartosenos analizė. Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir apibendrinti įvairių gramatinių kategorijų žodžio *que* vartosenos aspektus ir reikšmes bei sintaksines funkcijas. Tyrimo metodai – buvo nagrinėjami daugelio techninių specialybių tekstai, stebimas studentų skaitomo teksto suvokimas, nustatytos sunkiau atpažįstamos ir suprantamos sintaksinės konstrukcijos.

Tiriamąojo darbo analizė

Laikoma, kad pagrindinė mokslo kalbos ypatybė pirmiausia yra terminija, t. y. tam tikros

srities ir reikšmės žodžiai ar žodžių junginiai, dažniausiai vienareikšmiai, stilistiškai neutralūs, sistemiški. Daugiausia tai daiktavardžiai, dažnai veiksmažodiniai ar būdvardiniai, būdvardžiai ir veiksmažodžiai. Be to, tam tikros sintaksinės konstrukcijos ir žodžių tvarka sakinyje (Kaulakienė 2004).

C'est alors qu'un groupe de servants mandatés par le gouvernement de l'époque, propose la création d'une entité unique de formation scientifique et technique afin de préparer les officiers et les experts techniques de l'administration civile à leurs fonctions, dans le but également de former des techniciens compétents et industriels pour dynamiser l'économie du pays.

Sakinys ilgas, prasidedantis įrėminta laiko aplinkybės pabrėžimo konstrukcija, turintis daug išplėstinių papildinių – tiesioginių, netiesioginių, nominalinių, taip pat pažyminių ir aplinkybių. Labiausiai į akis krinta nominalizuotas predikatyvas – *siūlo įkūrimą*, užuot pasakius paprastai: *siūlo įkurti*.

Konkrečioje srityje terminija suprantama kaip terminų sistema, susieta su tam tikrų sąvokų visuma – žodžiai ir žodžių junginiai, turintys tam tikrų ypatybių. Ar tai ypatinga leksikos vienetų rūšis, ar ne, o tik žodžio ar žodžių junginio funkcija, plačiai aptariama mokslinėje literatūroje, termino esmę siejant su žodžio reikšmės prigimtimi, t. y. žodžio ir daikto tarpusavio ryšiu bei žodžio ir sąvokos santykiu (Velička 2008).

Terminu gali būti bet kuris bendrinės kalbos žodis, svarbiausias jo požymis yra griežtai apibrėžtas turinys – veiksmas, rezultatas, būdas ir pan., terminologizuojant pagal kalbos darybos taisykles: *la condition / le conditionnement, le climat / la climatologie / le climatologue, le bois / la boiserie / le boisement*. Tai yra vienas produktyviausių būdų, kai bendrinės kalbos žodis perkeliamas į mokslo ar technikos sritį pagal išorinius ar funkcinius požymius. Dažniausiai jie būna vienažodžiai, bet neretai patogumo dėlei remiantis afiksacijos principais, sudaromi sudurtiniai, pvz., *téléinformatique, micro-ondes*, arba sudėtiniai keliažodžiai terminai, kai pridedant vis papildomus vienetus sudaromas

naujas žodžių junginys, pvz., *le marché du travail, la carte à puce, les matières organiques en suspension* (Katalynaitė, Dubikalytė-Raugalienė 2008).

Kai atsiranda naujas reiškinys ar daiktas, jam pavadinti kuriamas naujadaras arba skolinamasi iš kitų kalbų. Tarptautiniais žodžiais laikomi tokie svetimžodžiai (skoliniai), kurie vartojami daugelyje pasaulio kalbų, kilę iš graikų, ir ypač lotynų kalbų. Ne visada yra atitikmenys kitoje kalboje arba nenorima jų priimti. Tarptautiniais įvardijami ir iš anglų kalbos atkeliavę skoliniai, tačiau visuotinai dar ne visi yra pripažįstami, pvz., *dumping, self-service, leader/leadership, dispatcher, business/businessman, off-shore*. Jie turi įvairius kalbos darybos formantus, ypač priesagą *-ing*. Lietuviškų ir skolintų terminų santykis yra įvairus, priklauso nuo mokslo srities – daugiau skolinių yra architektūros, vadybos specialybėse.

Skoliniais priskirtini ir darybiniai vertiniai, t. y. žodžiai, padaryti pagal kitos kalbos darybos modelį, bei hibridai, kurie yra mišrios kilmės, turi pasiskolintą šaknį arba nelietuvišką priešdėlį ar priesagą, pvz., *la contre-indication*. Tai norminiai skoliniai. Nenorminiams skoliniais priskirtini semantizmai, kai žodžiai vartojami jiems neįprasta reikšme, tačiau jų forma yra taisyklinga (Kazlauskienė et al. 2006: 57–60). Netinkama reikšme vartojamas žodis dėl kitų kalbų poveikio, kai perimama platesnė svietimos kalbos žodžio reikšmė, dažniausiai tai yra veiksmazodis (Krasauskaitė 2004). Kaip tik semantizmai labai trukdo suprasti, o ypač išversti prancūzišką tekstą, kai nesugebama atsikratyti netinkamos reikšmės.

Be terminijos ir populiarios mokslinės leksikos bei bendrinės kalbos žodžių – daiktavardžio, būdvardžio, veiksmazodžio, prieveiksio – sintaksinėje sakinio struktūroje vartojama labai daug pagalbinių leksinių priemonių – tarnybinių žodžių, substitutų ir pan., nes mokslo kalbos sintaksei būdingi sudurtiniai sujungiamieji ir prijungiamieji sakiniai, juose daug vienaarūšių sakinio dalių, šalutinių sakinių, įvedamų įvairiais jungtukais, taip pat anaforų, siekiant išvengti pasikartojimo. Tai sudėtinga

struktūrinė-semantinė visuma, pasižyminti savais junglumo elementais, susieta sintaksiniais ir semantiniais ryšiais. Anaforos yra to paties ar panašiai skambančio žodžio ar kelių žodžių kartojimas gretimuose sakiniuose, žodžių grupėse, norint sukelti stipresnį poveikį ar jungti sakinius į visumą, taip pat žodžių substitutai – santykiniai, asmeniniai ar parodomieji įvardžiai. Tarpusavio ryšys tarp anaforinės raiškos ir jos antecedento – jie turi tą patį referentą.

Gramatinė analizė dažniausiai atliekama sakinio lygmeniu, bet sakinio rėmuose išsamiai paaiškinti įvairius lingvistinius reiškinius ne visada įmanoma. Reikia platesnės perspektyvos – teksto, apibrėžiamo kaip organizuota sakinių visuma. Teksto struktūra yra globali, jis sudarytas iš dalių, kurių prasmė apibrėžiama globaliosios prasmės požiūriu. Teksto junglumas priklauso nuo semantinių ir sintaksinių veiksmų. Skiriamos dvi teksto junglumo taisyklės: kartojimo ir progresijos (Riegel et al. 1999: 603–605). Besikartojantys elementai, dažnai anaforų pavidalu, užtikrina informacinį teksto tęstinumą apie kalbamą dalyką, o progresija įveda kitus elementus, suteikiančius naują informaciją apie tą dalyką. Teksto rišlumas paremtas šių dviejų taisyklių pusiausvyra, kurią užtikrina tam tikros lingvistinės priemonės – sintaksinės, semantinės, komunikacinės.

Viena iš lingvistinių priemonių, vartojamų kaip besikartojantis ankstesnis teksto elementas, be nominalinių grupių, yra santykinis įvardis *qui, que*. Jų dažnumas tekste yra *qui* naudai, bet norime detaliau aptarti *que*, ir ne tik kaip santykinį įvardį, pakartojantį anksčiau paminėtą daiktą ar reiškinį, bet visas kitas jo gramatinės kategorijas ir prasminius ryšius, t. y. *que* daugia-reikšmiškumą ir sintaksines funkcijas.

Prancūzų kalbos žodynuose (Balaišienė 2004: 667; Le nouveau... 2000) pateikiamos trys skirtingos *que* gramatinės kategorijos: jungtukas, prieveiksmis, įvardis, kiekvienai iš jų priskiriant po keletą įvairių reikšmių, daugiausia jungtukui. Tokia gausybė reikšmių ir jų atspalvių, kartais sakinyje vartojamų po keletą kartų, kelia nemažai sunkumų skaitant – vienos daugiau, kitos mažiau, nors neišsiginus atrodo,

kad *que* yra labai paprastas ir visiškai aiškus, bet kuriuo atveju – puikiai suprantamas. Tad įvairias *que* reikšmes panagrinėsime išsamiau, pailiustruodami konkrečiais pavyzdžiais.

Labiausiai įsimenamos reikšmės yra papras-to *que* ar sudėtinio, pvz., *parce que*, ir sudurtinio jungtuko, pvz., *lorsque*, bei santykinio ar klausiamojo įvardžio *que*. Tačiau neretai painiojama tai, kad santykinis įvardis vartojamas žymėti galininko linksniu ir asmenims, ir daiktams, o klausiamasis įvardis – tik daiktams ar reiškiniams ir sakinyje neatpažįstamos gramatinės kategorijos.

Ypač dažnai taip nutinka, kai sakiny s yra labai ilgas, jame daug prijungiamųjų sakinių ir *que* vartojamas įvairiomis reikšmėmis. Štai toks pavyzdys.

- Si l'on considère en effet **que** la plupart des aliments sont des produits **qui** vivent et **que** les activités biologiques et biochimiques **qui** s'y développent sont à la base de l'expression des goûts des arômes des textures **qui** les différencient de produits stériles, tristes et sans goût, on comprend **que** la haute technicité de l'industrie alimentaire réside dans la recherche d'une gestion optimale du „bon vivant“, au sein **duquel** s'établit un équilibre dynamique entre les flores microbiennes **sans qu'**il soit contaminé par des flores pathogènes, des substances toxiques ou des substances allergènes.

Šiuo atveju yra aštuoni šalutiniai sakiniai, iš jų tik du prijungiami prie to paties veiksmazodžio: *on considère que* et *que*. Trečiasis *que* priklauso kitam veiksmazodžiui *on comprend que*. Prie kiekvieno iš šių sakinių prijungti dar trys šalutiniai sakiniai su santykinio įvardžiu *qui*, vienas su sudurtiniu santykinio įvardžiu *duquel* ir galiausiai sakiny s su sudėtinio jungtuku *sans que*, kuris atmeta kažkokį papildomą dalyką, paneigia galimybę.

Reikšmių įvairovė labiausiai pasižymi jungtukas *que*, ir ne tik dėl paprastos formos dau-giareikšmiškumo, bet ir dėl gebėjimo sudaryti sudurtinius bei sudėtinius jungtukus. Tokie sudėtiniai jungtukai dažniausiai sudaryti iš:

- prieveiksmio ir *que*, pvz., *ainsi que*, *bien que*, *tandis que*, *alors que*;
- prielinksnio, prieveiksmio ir *que*, pvz., *à moins que*, *de même que*;
- prielinksnio ir *que*, pvz., *avant que*, *après que*, *pour que*, kartais su parodomuoju įvardžiu *jusqu'à*;
- iš prielinksnio, daiktavardžio ir *que*: *à condition que*, *de manière que*, *au point que*, *de crainte que*;
- veiksmazodžio formos ir *que*, pvz., *suivant que*, *en attendant que*, *pourvu que*, *étant donné que*.

Su tokio tipo jungtukais sudaromi prijungiamieji įvairių aplinkybių šalutiniai sakiniai: laiko, priežasties, tikslo, būdo, nuolaidos ar priešpriešos, sąlygos, lyginimo, taip pat sakiniai, kurie papildo (*outré que*), susiaurina (*sauf que*), paneigia arba atmeta ką nors (*sans que*), žymi kiekį ar intensyvumą (*quel que soit*).

Veiksmazodžio laiko vartojimas po tokių jungtukų priklauso nuo to, ar veiksmas suprantamas kaip realus, galimas, ar nerealus, taigi *Indicatif*, *Conditionnel* arba *Subjonctif* nuosaka, o ypač *Subjonctif* vartojimas dar apsunkina sakinį. Be to, jie gali priklausyti ir atskirai sakinio daliai. Tokių jungtukų reikšmės dažniausiai nėra sunku suprasti pagal pirmąjį elementą *avant*, *après*, *pour*, *en attendant*, *jusque*, tačiau yra ir tokių, kurių reikšmė nuo sudėtinio elemento nepriklauso, pvz., *bien que*. Štai keletas konkrečių pavyzdžių:

- Il découle de cette première distinction deux approches différentes: l'approche déterministe est propre à la météorologie, **tandis que** l'approche statistique est consubstancielle à l'étude du climat.
- Il faudra de nombreuses années **avant que** les spécialistes de ce secteur prennent mieux en compte la spécificité des produits alimentaires.
- Sur ce plan, la France n'a pas choisi une seule „bonne“ solution dont la généralisation, **quel qu'**eût été le choix effectué, aurait conduit à des absurdités.

Pirmajame sakinyje žymima priešprieša, antrajame – ankstesnis nei pagrindinio sakinio laikas, trečiajame – alternatyva.

Koreliacijoje su neigiama dalelyte *ne* junginys susiaurina, apriboja prasmę. Šis atvejis yra itin dažnas prancūzų kalboje, tai tarsi tarpinė padėtis tarp teiginio ir neiginio, kai vietoj antrosios neiginio dalelytės *pas* pasirodo *que* ir sukuria panašią į neiginį rėminę konstrukciją, o ta sakinio dalis, kuri eina po *que*, išskiriama iš neigiamos aplinkos, patvirtinama apribotai – *tik* (Stuogys 2007b). Tokia sintaksinė konstrukcija gali apriboti visas sakinio dalis, išskyrus veiksnį ir tarinį, kuriam vartojama specifinė konstrukcija su veiksmazodžiu *faire* ir reikšminio veiksmazodžio bendratimi.

Neigiamai ribojančiai konstrukcijai *ne tik* sudaryti vartojamo *ne ... pas que*. Dėl tokios konstrukcijos vartojimo sunkiau suvokti prasmę, nes pirmasis elementas *ne* visada asocijuojasi su neiginiu. Be to, ši konstrukcija neretai vartojama su pabrėžimo konstrukcija *c'est ... que* ir susidaręs junginys *ce n'est que ... que* sukelia papildomų atpažinimo ir supratimo sunkumų (Katalynaitė 2009: 44–51). Štai keletas konkrečių pavyzdžių:

- *Ces matériaux sont d'une très grande diversité et n'ont en commun que le fait de contenir des molécules géantes appelées polymères ou macromolécules.*
- *Ce n'est pourtant qu'en 1925 que le physicien allemand et prix Nobel Hermann Staudinger suggère et établit que ces matériaux sont constitués de macromolécules.*
- *Mais les transformations économiques qui ont permis à la France de s'enrichir n'ont pas fait que des heureux.*
- *On marque là le début d'un processus, peu perceptible à ses débuts pour les acteurs industriels, mais qui ne fait que prendre de l'ampleur dans les décennies suivantes jusqu'après la Seconde Guerre mondiale.*

Visuose sakiniuose vartojama restriktinė konstrukcija, tačiau jas ribojanti reikšmė yra skirtinga: pirmajame sakinyje riboja teiginį (turi tik tą faktą), antrajame – ribojančią pabrėžimo

konstrukciją (*ir tik* 1925), trečiajame riboja neiginį (padarė *ne tik* laimingų), ketvirtajame riboja tarinį (*tik* plečiasi).

Que gali žymėti priežastį po *c'est* (tai todėl, kad), linkėjimą, liepimą ar įsakymą (tegul, te), alternatyvą, pasirinkimo galimybę (ar ... ar), eiti antruoju palyginimo komponentu aukštesniajame būdvardžio ar prieveiksmio laipsnyje (nei, negu, kaip, už), jungtuko ar kito tarnybinio žodžio substitutu vienaarūšiuose šalutiniuose sakiniuose arba tam tikroje sakinio atkarpoje. Štai keletas konkrečių pavyzdžių:

- *Qu'il soit recueilli aux fontaines publiques ou dans le fleuve, le précieux liquide était apporté à domicile par des porteurs, d'eau, dont le métier a subsisté à Paris jusqu'en 1910.*
- *Les ingénieurs s'intéressent à la technique de la coupe des pierres, au boisement des conduits de mines, aux liants hydrauliques et aux mortiers, à la fusion des métaux, à la fabrication du verre tout autant qu'à la sculpture et la peinture.*
- *Les réformes indispensables sont celles qui favoriseraient des interactions plus fortes tant au sein de la recherche publique qu'entre celle-ci et les entreprises.*
- *Comme les diplômes d'ingénieurs ne sont pas des grades nationaux (tels le doctorat ou la licence) et qu'ils sont délivrés par des écoles sans liens les unes avec les autres, une Commission des titres d'ingénieurs est créée par la loi.*

Pirmajame sakinyje paprastas *que* sakinio pradžioje nurodo alternatyvą, kurios antrasis komponentas yra *ou – ar ... ar*. Kituose sakiniuose įvairiais jungiamaisiais posakiais reiškiamas palyginimas: *tout autant que – lygiai taip, kaip* arba *comme ... que – kadangi ... kadangi*.

Šalutinių būdo aplinkybės sakinių jungtukai dažniausiai sudaromi iš prielinksnio, daiktavardžio ir *que*, tad daiktavardžio reikšmė dažnai trukdo darinį suprasti kaip jungtuką, jungiamąjį posakį.

Tai daiktavardžiai, žymintys būdą, bet turintys ir kitų reikšmių: *la manière, la façon, la mesure, le point*. Pailiustruosime pavyzdžiais:

- *Les domaines d'intervention des ingénieurs se diversifient à mesure que les entreprises se complexifient.*
- *Pour provoquer le décollement de la gangue, le potentiel d'électrolyse est choisi de façon que la décomposition de l'eau entraîne le dégagement de microbulles d'hydrogène gazeux à l'interface entre le métal et sa gangue.*
- *Le niveau de connaissances en mathématiques et en dessin exigé pour l'admission est élevé, au point qu' il faut se préparer à l'examen d'entrée.*

Visuose sakiniuose jungtukus galima suprasti paprasčiausiai *taip, kad, tokiu būdu, kad*, tačiau to būdo intensyvumas yra nevienodas: bendriausias iš jų yra *de façon que*, kiti stipresni *à mesure que tokiu mastu, kad, au point que* – iki tokio lygio, *kad*. Tokius sakinius galima suprasti ir kaip lyginimą.

Palyginimą arba pritarimą, sutapimą žymi ir jungtukas *ainsi que*. Prieveiksmis *ainsi* reiškia *taip, šitaip*, o jungtukas – *taip, kad* arba *taip kaip, kaip ir*.

Tačiau jungtukas nėra labai dažnai vartojamas, o prieveiksmis neretai būna susijęs su kitu sakinio elementu, nors jame *taip pat* yra *que*. Šiuo atveju labai svarbus yra konstrukcijos atpažinimas, jos prasminiai ryšiai. Pavyzdžiui:

- *Les ingénieurs ainsi formés pour les administrations civiles et militaires ne sont pas censés s'occuper des problèmes de développement industriel.*
- *Il traite plus précisément du financement et de l'exécution des activités de recherche et d'innovation ainsi que des résultats de ces activités et des performances du système.*
- *A l'échelle nationale, on observe ainsi que près du quart du chiffre d'affaires des entreprises innovantes est réalisé avec de tels produits.*

Visuose trijuose sakiniuose prieveiksmio *ainsi* vartosena skirtinga: *ainsi formés* yra susie-

tas su dalyviu, *on observe ainsi que* – su veiksmožodžiu, po kurio eina papildinio šalutinis sakiny, *il traite du financement et de l'exécution ainsi que des résultats* – su nominaliniu papildiniu prasme *taip pat* arba *ir ... ir* – jis nagrinėja finansavimą ir atlikimą, *taip pat* rezultatus arba jis nagrinėja ir finansavimą bei atlikimą, ir rezultatus.

Panašia vartosena pasižymi *aussi ... que* arba *aussi bien ... que*. Pavyzdžiui:

- *Ces financements visent aussi bien la mise en place des programmes nationaux que le financement des réseaux de recherche.*
- *Ces vingt dernières années, le métier a évolué rapidement: de simple fabriqueur de farine, le meunier est devenu en effet un „formulateur“ et un „assembleur“, qui fournit des mélanges aussi homogènes que stables.*
- *Cette répartition administrative pratiquée dans de nombreux pays demeura légitime aussi longtemps que la pression des activités humaines, les activités industrielles et agricoles principalement.*

Kiekvienu atveju skiriasi *aussi* priklausymas kuriai nors sakinio daliai – papildiniui, pažyminiui, laiko aplinkybei.

Bien que *taip pat* ne visada yra prijungiamojo sakinio jungtukas, jis gali būti vartojamas ir kaip išskiriantis atskirą žodį, pvz., pažyminį. Pavyzdžiui:

- *Ce dispositif mis en place, bien qu'encore modeste, est en cours de consolidation, car il est particulièrement en phase avec les orientations prises par les universités hongkongaises.*
- *Elle (la javelisation) tient encore une place importante dans la protection de la santé publique bien qu'elle soit concurrencée par de nouvelles techniques dans lesquelles la France excelle: l'ozonisation, la microfiltration, puis l'ultra- et enfin nanofiltration.*

Aukštesniojo laipsnio būdvardžio ir prieveiksmio vartojimas su *plus, moins, aussi ... que* yra aiškus ir suprantamas, nebent neįsigilinę vartojame ne priesagą -*ensis*, -*iau*, bet prie-

veiksmį *daugiau, mažiau, taip pat*. Bet čia jau atidumo stoka. Pavyzdžiui:

- *Corrélativement, le financement public de la R&D atteint en France des proportions **plus élevées que** dans les autres pays industrialisés comptant pour 49 % du total.*
- *Le prix public de la version de base est de 8500 francs, cinq fois **moins que** le mini le plus répandu alors.*
- *De plus, dans ce secteur prévaut une logique de l'innovation à „petits pas“ (innovations incrémentales) **plutôt que** de rupture ... qui n'est pas totalement exclue pour autant.*

Turime gana paprastus ir aiškius lyginimus: *plus élevées que* – *didesnis negu (nei, kaip), moins que* – *mažiau negu, nei, kaip, plutôt que* – *greičiau (ko gero) negu (nei, kaip)*.

Que kaip prieveiksmis vartojamas nedažnai, taip pat ir mokslo kalboje. Bendrinėje kalboje prieveiksmis *que* gali reikšti *kaip, kiek, koks*, atsižvelgiant į sakinio sandarą, bet mokslo kalboje tokia vartosena itin reta.

Santykinis įvardis *que* prancūzų kalbos sintaksės sandaroje yra labai dažnai vartojamas ir, regis, neturėtų kelti sunkumų. Tačiau neretai yra painiojami santykinis įvardis ir klausiamasis įvardis.

Santykinis įvardis *que* yra laikomas tos pačios giminės ir to paties skaičiaus kaip ir jo antecedentas. Tai svarbu žinoti dėl būtojo laiko dalyvio derinimo gimine ir skaičiumi šalutiniuose pažyminio sakiniuose, kai *que* atlieka tiesioginio papildinio funkciją.

Be tiesioginio papildinio, *que* dar gali eiti vardine tarinio dalimi, o sustabarėjusiuose posakiuose – ir veiksmiu. Dar gali būti vartojamas kaip pabrėžimo konstrukcijos antrasis elementas beveik visoms sakinio dalims, išskyrus veiksnį – *c'est ... que*.

Santykinis įvardis *que* taikomas daiktams ir asmenims, o jo antecedentas gali būti daiktavardis, rečiau bet koks įvardis, sudaiktavardintas būdvardis ar dalyvis bei sakiny: pastaruoju atveju prieš santykinį įvardį vartojamas parodomasis įvardis *ce*.

Sudėtingame ar painiame mokslo kalbos sakinyje ne visada paprasta aptikti tą žodį, kuris šalutiniame sakinyje keičiamas santykinio įvardžiu, ypač tada, kai jis gerokai nutolęs. Pavyzdžiui:

- *La fin du XIXe siècle est caractérisée par un vaste processus international **que** les historiens nomment la seconde industrialisation.*
- *On pourrait détailler à l'infini les innovations conçues en France, ou auxquelles des Français ont contribué, dans cette aventure mondiale **qu'**est l'informatique.*
- *Peu nombreux, mais fort considérés, itinérants, polyglottes, passant d'un Etat à l'autre, les ingénieurs envoient aux puissants du moment leurs états de service et leurs propositions de travaux par courrier en se faisant recommander – **ce que** nous appellerions aujourd'hui „envoyer son curriculum vitae“*
- *C'est là **que** sont inventés, en 1938, l'écran radar et la modulation par impulsions et codage (MIC).*

Pirmajame sakinyje *que* antecedentas yra neveikiamosios rūšies nominalinis papildinys, t. y. loginis veiksnys, antrajame – vardinė tarinio dalis, trečiajame – visas sakiny, ketvirtajame pabrėžiama įrėmintą tarp *c'est ... que* vietos aplinkybė.

Grynai santykinio įvardžiu *kuris* turėtų verstis tik pirmojo ir trečiojo sakinio konstrukcijos su *que*, antrajame – *kokia yra, kaip kad yra*, o ketvirtajame pabrėžiama žodžiais *būtent, kaip tik*.

Gana panašus yra klausiamojo įvardžio *que* vartojimas. Esminis skirtumas tarp santykinio ir klausiamojo įvardžio yra tas, kad klausiamasis įvardis vartojamas tik daiktams, o jo antecedentas negali būti asmenį žymintis daiktavardis. Tiesioginiame klausime prie *que* gali būti pridėdama *est-ce que*, bet esmės šis elementas nekeičia. Netiesioginėje kalboje prie *que* pridėdamos parodomasis įvardis *ce*. Su beasmeniais ar beasmeniškai vartojamais veiksmožiais, kai veiksnys yra *il, que* yra papildomas veiksnio elementas.

Išvados

1. Mokslo kalbai būdingos tam tikros leksinės ir gramatinės – morfologinės ir sintaksinės – ypatybės, būdinga terminija, daiktavardžių gausa, tam tikros sintaksinės konstrukcijos. Tad reikia ne tik suprasti leksinius vienetus, bet ir mokėti atpažinti gramatines struktūras.
2. Prasminiai ryšiai tarp žodžių, terminologinės leksikos ir bendrinės kalbos elementų santykis, kalbinės medžiagos specifika, teksto struktūra reikalauja žinių, nuovokos, atidumo, mąstymo.
3. Teksto rišlumas priklauso nuo semantinių ir sintaksinių veiksnių, svarbiausios jo taisyklės yra kartojimas ir progresija. Besikartojantys elementai užtikrina informacinį teksto tęstinumą apie kalbamą dalyką, o progresija įveda naują informaciją apie tą dalyką. Būtina šių dviejų taisyklių pusiausvyra. Be nominalinių grupių, besikartojantis ankstesnis teksto elementas yra santykinis įvardis *qui, que*.
4. Teksto struktūrai itin svarbus yra jungtukas *que*, pasižymintis reikšmių įvairove ir gebėjimu jungtis su prielinksniais, prieveiksminis, taip pat su daiktavardžiais bei veiksmazodžio formomis ir sudaryti jungiamuosius posakius, t. y. sudėtinius jungtukus, su kuriais sudaromi įvairūs prijungiamieji sakiniai. Taip pat junginiai su *que* gali susiaurinti prasmę, žymėti alternatyvą, pabrėžti.

Literatūra

- Balaišienė, I. J. 2004. *Prancūzų-lietuvių kalbų žodynas. Dictionnaire francais-lituanien*. Vilnius: Žodynas.
- Katalynaitė, R. E.; Dubikalytė-Raugalienė, L. 2008. „Leksiniai prancūzų mokslo kalbos aspektai“, *Santalka* 16(2): 47–56.
[doi:10.3846/1822-430X.2008.16.2.47-56](https://doi.org/10.3846/1822-430X.2008.16.2.47-56)
- Katalynaitė, R. E. 2009. „Neiginio raiška ir vartojimo praktika prancūziškame techniniame tekste“, *Santalka* 17(2): 44–51.
[doi:10.3846/1822-430X.2009.17.2.44-51](https://doi.org/10.3846/1822-430X.2009.17.2.44-51)
- Kaulakienė, A. 2004. „Mintys pasklaidžius baigiamuosius magistro darbus“, *Filologija* 12: 41–48.
- Kazlauskienė, A.; Rimkutė, E.; Bielinskienė, A. 2006. *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra*. Kaunas.
- Krasauskaitė, V. 2004. „Semantizmai (veiksmažodžiai) studentų moksliniuose darbuose“, *Filologija* 12: 49–53.
- Le nouveau Petit Robert*. 2000 (sous la direction de J. Rey – Debove et A. Rey). Paris: Dictionnaires Le Robert.
- Lerat, P. 1995. *Les langues spécialisées*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Portine, H. 1990. „Les „langues de spécialité“ comme enjeux de représentations“, in *Publics spécifiques et communication spécialisée*. Paris: Hachette, 63–71.
- Riegel, M.; Pellat, J.-C.; Rioul, R. 1999. *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Stuogys, A. 2007b. „Teiginio, neiginio ir restrikcijos sąveika romanų (prancūzų, ispanų, italų) kalbose“, *Santalka* 15(4): 68–74.
- Velička, A. 2008. „Termino esmės samprata ir leksikografinės terminologijos problemos“, *Santalka*, 16(2): 74–80.
[doi:10.3846/1822-430X.2008.16.2.74-80](https://doi.org/10.3846/1822-430X.2008.16.2.74-80)

LEXICAL AND SYNTACTICAL STRUCTURES OF SCIENTIFIC TEXT IN FRENCH

Rūta Elžbieta Katalynaitė

Lexical and syntactical structures of French scientific text, presenting difficulties to learners and causing misunderstanding, which are associated with the relations of lexical units and syntactical structures in the text, are considered. It is found lexical units, e.g. terms, literary language, function words, acquire their meaning due to syntactic structures. One of the text elements ensuring the cohesion of the text is *que*, a conjunction, adverb and pronoun.

The emphasis is placed on the variety of meanings of this lexical element.

Keywords: lexical structure, syntactical structure, semantic relations, text cohesion.

Įteikta 2010 01 19; priimta 2010 02 18